

COĞRAFYANIN FUTBOL İLE İLİŞKİSİ

Dr. Özgür GÖKMEN*

Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü

ozgurgokmenn11@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8324-2010

Öz

Futbol, belirli sınır ve ölçütlere sahip bir coğrafi mekan üzerinde, kendine özgü kuralları olan, yirmi iki futbolcuyla iki takım şeklinde oynanan ve hakemler tarafından yönetilen bir spordur. Bir coğrafi mekân üzerindeki arazide oynanan futbol coğrafyanın çeşitli alt bilim dallarıyla doğrudan etkileşim halindedir. Bu araştırmada doğal ortam ile insanın etkileşiminden ortaya çıkan ve spor dallarından biri futbolun coğrafya'nın alt bilim dalları ile ilişkisi üzerinde durulmuştur. Araştırmada doküman analizinden yararlanılmış ve veri toplama aracı olarak gözlem tercih edilmiştir. Gözlemin veri aracı olarak seçilmesinin nedeni araştırmacının coğrafyacı kimliğinin yanı sıra taraftar-futbolcu kimliğinin de bulunması oluşturmaktadır. Çalışmada coğrafi bilimlerin içinde yer alan ana bilim dalları ve bunlara bağlı alt dalları ile örnekler ilişkilendirilerek sistematik olarak örneklerin hangi bilim dalı altında yer aldıkları açıklanmıştır. Araştırmada yabancı literatüre göre coğrafyacıların spor coğrafyası bağlamında yaptığı araştırmaların yetersiz kaldığı ve geniş kapsamı bulunan coğrafi bilimlerin araştırma yöntem ve teknikleri kullanılarak futbol üzerine çalışmaların artırılması gerekliliğinin önemi vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Futbol, Coğrafya, Spor Coğrafyası.

THE RELATIONSHIP OF GEOGRAPHY AND FOOTBALL

Abstract

Football is a sport that is played on a geographical area with certain boundaries and criteria, has its own unique rules, in the form of two teams with twenty-two football players and is managed by referees. Football, which is played on the land on a geographical location, is in direct interaction with the sub-branches of geography. In this research, the relationship of football, one of the sports branches that arise from the interaction of humans with the natural environment, with the sub-branches of geography, has been focused on. Document analysis was used in the research and observation was preferred as a data collection tool. The reason why the observation was chosen as a data tool is that in addition to the researcher's geographer identity, there is also a fan-football identity. In the study, samples were related to the main branches of geographical sciences and their related sub-branches, and it was systematically explained which branch of science the samples fall under. According to the foreign literature, the research conducted by geographers in the context of sports geography is insufficient and the importance of increasing the research on football using the research methods and techniques of geographical sciences, which have a wide scope, was emphasized in the research.

Key Words: Football, Geography, Sports Geography.

1. Giriş

Futbol (ayaktopu), günümüzde belirli sınır ve ölçütlere dayalı olarak coğrafi mekânda, on birer kişilik iki takım şeklinde, kendine özgü kuralları bulunan ve hakemler tarafından yönetilen spor olarak tanımlanır (Gökmen, 2022). Futbol gerek fiziki gerekse sosyoekonomik

ortamın etkilerinin görüldüğü coğrafi mekânı etkilemesi ve etkilenmesi açısından önem taşımaktadır.

Günümüzde dünya geneline yayılmış olan futbolu ne zaman ve nerede oynanmaya başlandığı hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır (Goldblatt, 2008). Futbolla ilgili alanyazında M.Ö. 5000-2500 arasında Çin’de ve buna yakın bir tarihte de Mısır’da ilk olarak oynanmaya başladığı belirtilmektedir. Ayakla vurarak oynanan bu oyuna Çin’de Tsu Chu denmektedir. Tsu “ayakla vurma” anlamına gelir. Chu ise “içerisi (tüy veya hayvan kılıyla) doldurulmuş deri top” demektir. Oyunun amacı ayak ile topu 30- 40 cm çapındaki ağla örülü bir deliğe sokmaktır. İmparator Huang-Ti'nin, askerlerine yere dikilmiş iki mızrak arasından, topu ayakla tekmelemek suretiyle geçirmeye çalışarak çeviklik talimleri yaptırdığı oyun günümüzde oynanan futbolun en yakın şeklidir (Erdoğan, 2008). Bu oyun çeşitli bölgelerde farklılıklar göstermektedir. Japonya da doğan “Kemari” de topa ayakla vurularak, sektirerek veya paslaşarak topun havada kalması amaçlanmaktadır (Gerhardt, 2012). İyonyalı şair Homerus’un M.Ö. kaleme aldığı “Odyssey” isimli eserinde günümüz futbolunu andıran bir oyunu Sparta’da askerlerin oynadıkları ve adının da “Episkyres” olduğundan bahsedilmektedir (İnal, 2004). “Episkyres” eşit sayıda oyuncuya sahip iki takım ve bir top bulunmaktadır. Her takımın arka kısmında kale görevi gören beyaz çizgiler çekilmektedir. Topa elle müdahalenin serbest olduğu bu oyunda amaç, topu karşı takımın kalesini temsil eden beyaz çizgiden geçirmektir. Ticaret amacıyla Yunanistan’a giden Romalılar burada gördükleri oyun kurallarına ayak ekleyerek, oyuna farklı kimlik kazandırmak için “Harpastum” adını vermişler ve zamanla oyun Romalılar arasında popüler hale gelmiştir. Bununla birlikte futbol, buradan tüm Avrupa ve Amerika kıtasına yayılmıştır (Kennel, 1995).

Günümüze ulaşılmış büyük tarihi eserlerden biri olan Divanu Luğati’t-Türk’de futbol oyununa benzeyen ve Türkler tarafından “Tepük” olarak isimlendirilmiş oyunun Orta Asya da M.Ö. 2500’lü yıllarda oynandığından bahsedilmektedir (Babacan, 1993). Türklerle iç içe yaşayan Çinlilerin bu oyunu Türklerin düzenledikleri şenliklerden görerek benimsedikleri üzerinde durulmaktadır (Taşkın, 2005). Çinli yazar Huan’ın “La Tartaria” adlı eserinde orta Asya Türklerinin bugünün futboluna benzer bir oyunu tapınakların avlularında oynadıkları belirtmektedir (İnal, 2014). Türkler Selçuklu ve Memlükler top (tepük) oynadıkları halde Osmanlılar oyuna pek ilgi göstermemiştir. Osmanlıların futbol ile tanışması, Sultan Abdülaziz zamanındadır. Fransa’nın başkenti Paris’e gönderilen öğrenciler, futbolun Fransa’da sevildiğini görmüş ve bu konuda yazılmış “Ordu ve Mekteplerde Futbol” adlı Fransızca kitap 1869’da Türkçe’ye çevrilerek İstanbul’da bastırılmıştır (Kahraman, 1995). Sonraki dönemlerde Osmanlı Devleti’nde büyük ilgi gören futbol hızla benimsenmiş ve futbol kulüpleri kurulmaya başlamıştır. Görülüşü üzere tüm bilgilere rağmen futbolun hangi kıta ve ülkede yayıldığı hakkında net bir fikre sahip olmak oldukça zordur. Ancak insanlık tarihinde yuvarlak olan cisimlerle oynamaktan zevk aldıkları ve cisimlere ayakları ile vurma eylemi içgüdüsel olarak gerçekleştirdikleri, ilk çağlardan kalan ve farklı bölgelerde bulunan mağara duvarlarındaki ilkel resimlerden anlaşılmaktadır (İnal, 2004). Farklı ölçekteki coğrafi mekanlarda yaşayan toplumlar futbolu kültürel etkileşim, siyasi ve ekonomik olaylar neticesinde birbirlerinden alarak kendilerine özgü yöntem ve kurallarla sistemleştirildiği söylenebilir.

Bugün oynanan modern futbolun temelleri 19. Yüzyılın sonunda İngiltere’de atılmıştır. 26 Ekim 1863’te Londra’da a Football Association (FA) adı altında bir federasyon kurulmuş ve federasyon tarafından elle oynanan rugby ve ayakla oynanan futbol (soccer) birbirinden ayrılmıştır. Sonraki süreçte İngiltere’de çeşitli ligler, turnuvalar ve kupa mücadeleleri düzenlenmiştir (Wahl, 2005). İngiltere’de değişen ve gelişen futbol zamanla Avrupa’ya yayılmıştır. Avrupalılar tarafından uluslararası iş birliği ve rekabet yapılanmalarına uygun olarak 1904’de FIFA (Uluslararası Futbol Federasyonu) kurulmuş ve 1906’da uluslararası müsabakaların yapılmasına karar verilmiştir (URL 1). Türkiye’ye modern futbolu 19. Yüzyılda

pamuk ve tütün ticareti ile uğraşan İngilizler getirmiştir. Belli başlı liman kentlerine yerleşen İngilizler buralarda önce kendi aralarında takım kurup oynamışlar ve daha sonra bu oyunu Türklere tanıtmışlardır. 1960'lı yıllarda iletişim araçlarının gelişmesi, ulaşım imkanlarının artması, kitlelerin tercilerinin biçimlenmesi ile birlikte futbol Türkiye'nin farklı bölgelerine yayılmıştır (Erdoğan, 2008).

Yapılan alanyazın taramasında spor coğrafyası çerçevesinde coğrafyacılar tarafından hazırlanan akademik çalışmaların bulunduğu görülmektedir. Spor coğrafyası kapsamında Türkiye'de yapılan ilk çalışmalar Sedat Avcı'ya aittir. Spor Coğrafyası: Kavramlar, Yöntemler ve Türkiye'nin Spor Coğrafyası (Avcı, 2007), Spor Coğrafyası ve Spora Coğrafi Yaklaşımlar (Avcı, 2006), İstanbul Örneğinde Şehiriçi Arazi Kullanımı ve Stadyumlar (Avcı, 2010), Avcı tarafından kaleme alınan bu özgün çalışmalarla birlikte coğrafi mekâna farklı bir pencereden bakılmıştır. Sonraki yıllarda ekstrem hava olaylarının futbol üzerindeki etkileri (Kadıoğlu ve Acar, 2015), Gaziantep'te sporun ve spor mekanlarının dönüşümü (Ayık ve İnak, 2019), Karamürsel (Kocaeli) ilçesindeki spor alanlarının CBS tekniği ile coğrafi dağılışı analizi (Uzun, 2018), coğrafyacılar tarafından futbolunda dahil edildiği çalışmaları oluşturmaktadır. Uluslararası bazda ise bir antropolog olan Simon Kuper'in kitabını 1994 yılında "Football Against the Enemy" başlığı ile yayınlanmış ve 1996 yılında Türkçeye çevrilirken Türkiye örneğini de içeren bir bölüm ile genişletilmiştir. Ayrıca "Futbol asla sadece futbol değildir" (Kuper, 2003), "Human geography and the study of sport" (Bale, 2000), "Sports geography" (Bale, 2002), "The soccer stadium as a disciplinary space" (Gaffney ve Mascarenhas, 2021) gibi futbol kapsamında hazırlanan akademik çalışmalar bulunmaktadır.

Bu çalışma, spor coğrafyası bağlamında futbolu esas alarak üretilmesi planlanan akademik çalışmalar kapsamında bir ön hazırlık niteliğindedir. Araştırmanın amacını farklı coğrafi mekânda gerçekleştirilen futbolun coğrafya ile ilişkilendirilmesi oluşturmaktadır.

2. Materyal ve Metod

Coğrafya ve futbol ilişkisinin üzerinde durulduğu bu çalışmada doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman analizi araştırmaların içeriğinin sistematik şekilde analiz etmek için yararlanılan bir nitel araştırma yöntemidir (Wach, 2013). Nitel araştırmalarda birden fazla kaynağın kullanılması beklenmektedir. Bu farklı kaynakları ve yöntemleri kullanarak araştırmadaki inandırıcılığın yanı sıra veri çeşitlemesi yapmak da araştırmanın güvenilir olduğunun kanıtlanmasını sağlamaktadır (Yin, 1994). Bu kapsamda araştırmada veri toplama aracı olarak da nitel araştırma yöntemlerinden biri olan dergi, kitap, rapor gibi dokümanların analizinin yanı sıra gözlemden de faydalanılmıştır. Çalışmada veri toplama aracının "gözlem" tercih edilmesinin sebebini araştırmacının coğrafyacı kimliğinin yanında futbolcu ve taraftar kimliğinin de bulunmasıdır.

3. Bulgular

Coğrafya doğal ortam ve insan arasındaki karşılıklı etkileşimleri, bu etkileşim sonucunda gelişen faaliyetlerle durumları coğrafyanın ilkelerine bağlı kalarak, modern araştırma yöntem ve teknikleriyle araştırıp inceleyen, elde ettiği sonuçları bir sentez halinde ortaya koyan bilimdir (Özçağlar, 2019). Farklı bilim dallarıyla yakından ilişkisi olan coğrafya, çoğu zaman başka disiplinlerinde konusu olan olayları, geldikleri mekân veya etkileri incelemektedir. Spor coğrafyası, coğrafyanın klasik kabul edilen inceleme konuları içerisinde yer almamaktadır. Coğrafyacılar; oyuncusu, seyircisi ve her türlü destekçisi ile ekonomik bir faaliyet olduğu için; değişim ve çeşitlilik açısından spor faaliyetlerini incelemek zorundadır (Avcı, 2007). Günümüzde futbol büyük bir popülerliğe sahip olmasına rağmen bilimsel çalışmalar arasında kendine fazlaca yer bulmamaktadır.

Futbol, dünyada hızlı bir şekilde yayılmış ve hemen her bölgede benimsenmiştir. Futbola yüklenen anlam her bölge, yöre ve kesimde farklılık göstermektedir. Dünya genelinde veya bölgesel olarak düzenlenen çeşitli turnuvalarda, futbolun yer aldığı toplumun kültürü tanıtılmaktadır. Kültür bir coğrafi ortamda gelişmektedir. Futbol için bu coğrafi ortam stadyumlardır. İnsanlar arazinin jeolojik ve jeomorfolojik şartlarına uygun olan şekillere (dikdörtgen, at nalı, kare, oval vb.) sahip stadyumlar inşa etmektedirler. Toplumun kültürel farklılıkları ve değerleri stadyumların tasarlanmasında, adlandırılmasında ve kullanım amaçlarında büyük rol oynamaktadır. Avcı'ya göre; stadyum yakınlarında taraftarların karşılaşma öncesinde ve sonrasında bir arada bulunabilecekleri mekanların olması aranan bir niteliktir. Bu nedenle stadyumların çevresi ile bütünleşmiş olması büyük önem taşımaktadır (Avcı, 2010). Taraftarların maç saatine doğru mekândan stadyuma yürüyüşleri alışkanlıktan ziyade bir kültür haline dönüşmektedir. Dünyada tribün şovu denildiğinde akla ilk gelen "Meksika Dalgası"dır. 1986 yılında düzenlenen dünya kupasında ortaya çıkan Meksika Dalgası, zamanla çığ gibi büyüyerek diğer statlara taşınmıştır. Bu bakış açısı bizlere stadyumların seyirciler tarafından içerik ve anlamlar üreterek paylaşım sağladıkları mekân olduğunu göstermektedir. Sınırları belirli bir arazi üzerindeki sahada oynanan futbol müsabakasını takip eden taraftarlar birbirlerini etkilemekte ve etkilenmektedir. Özellikle Brezilya ve Arjantin başta olmak üzere Güney Amerika ülkelerinde oynanan futbol müsabakalarında taraftarlar hem eğlenmek hem de maç içerisinde desteklediği takıma tempo kazandırmak adına bando takımları kurmaktadır. Bahsedilen durum Brezilya ve Arjantin ulusal liginde bir kültür haline gelmiştir. Futbol müsabakası sayesinde yayılan bu olgu dünyanın farklı yerlerinde de görülmeye başlanmıştır. Yıldırım'a göre; bando ve caz takımları bölgenin sosyal ve kültürel yapısını canlandırmakta ve kulübün tanıtılmasını sağlamaktadır (Yıldırım, 2008). Söz konusu olayın Türkiye'deki en bilinen örneğini Eskişehirspor'un Bando Es-Es takımı oluşturmaktadır. Bu kapsamda futbolun öncelikle coğrafyanın sistematiğine uygun olarak mekâna ve topluma etkisinin *kültürel coğrafya* perspektifinde incelenmesi gerekmektedir.

Futbol takımı içerisindeki oyuncular farklı dil, din ve kültüre sahiplerdir. Futbolun takım oyunu olduğundan oyuncuların takım arkadaşlarını, coğrafi ortamı ve çevresini nasıl algıladıkları oldukça önem kazanmaktadır. Genellikle farklı ülkelerden gelen oyuncuların takıma coğrafi ortama ve çevreye adaptasyonlarının zaman aldığı görülmektedir. Takıma, coğrafi ortama ve çevreye adapte olabilen oyunculardan katkı alınırken, adapte olamayan oyuncuların zaman içerisinde takımdan ayrıldığı görülmektedir. Ancak bazı futbolcular futbol oynadıkları ülkenin vatandaşlığını almakta hatta o ülkenin milli takımının kadrosuna dahil edilmektedir. Bu duruma bağlı olarak oyuncuların gelişen düşünce sistemlerinin davranışları üzerindeki etkileri *davranışsal coğrafyanın* konusu içerisinde yer almaktadır. Bu tür incelemelerde futbolcunun mekanı algılama, değerlendirme ve karar verme aşamaları coğrafi ortamla bir bütün şeklinde incelenmelidir.

Futbol, açık havada oynanan bir spor müsabakası olduğu için hava olaylarından etkilenmektedir. Meteorolojik kökenli doğal afetler olarak adlandırılan şiddetli yağmur, rüzgâr, kar, sıcaklık, don ve nem gibi hava olayları müsabakaları doğrudan etkilemektedir (Kadioğlu ve Acar, 2015). Hava şartlarının futbol müsabakalarına olumsuz etkilerinin en aza indirilmesi adına üstü açılıp kapanabilen ve alttan ısıtma teknolojisine sahip stadyumlar inşa edilmektedir (Foto 1). Türkiye'de maliyeti oldukça fazla olan bu modern stadyumlardan bulunmamaktadır.

Foto 1. İsveç'in başkenti Stockholm'de bulunan Friends Arena (Sveabank Arena)

Günümüz şartlarında Türkiye'de futbol açık hava sporu şeklinde oynanmaktadır. Böylece müsabakaları gerçekleştirenler oyuncu, hakem ve bazı stadyumlarda bulunan açık tribünlerdeki taraftarlar meteorolojik olaylardan yoğun bir şekilde etkilenmektedir. Hava olaylarından en çok etkilenen meslekler arasında futbolcu mesleği bulunmaktadır. Futbolcular hava olaylarına maç öncesi ve sonrası gerçekleştirilen antrenmanlarda da maruz kalmaktadırlar. Türkiye'nin coğrafi bölgelerinde farklı iklim tipleri görülmektedir. Nitekim kış aylarında karasal/sert karasal iklim tipinin hüküm sürdüğü Doğu Anadolu ve Orta Anadolu Bölgelerindeki sahalar genellikle buzlanma ve kar yağışı altında olduğu için zemin sert ve kaygan halde bulunmaktadır. Bu bölgelerde havadaki nem oranının az olmasından dolayı gece ve gündüz arasındaki sıcaklık farkı fazladır. Bahsedilen koşullar altında oynanan müsabakalar futbolcu ve hakemlerin sakatlanmasına sebebiyet verebilmektedir. Karadeniz Bölgesinde özellikle Doğu Karadeniz Bölümünün kuzeye bakan yamaçları oldukça fazla yağış almaktadır. Bu araziler üzerinde bulunan stadyumların yağıştan dolayı zeminleri çamur haline dönüşmekte ve sağlıklı çimlendirme işlemleri uzun zaman almaktadır. Genellikle bahsedilen bölgelerde aşırı yağışlar nedeniyle müsabakalar iptal edilmektedir. Sıcaklığın yüksek olduğu aylarda oynanan maçlarda futbolcu ve hakemlerin olumsuz etkilendikleri görülmektedir. Hakemler aşırı terlemeden dolayı su kaybına uğrayan futbolcular ve kendileri için maçın 20-25 dakikalarında su molası vermektedir. Güngör (2021), sıcak havada oynanan maçlarda sporcu ve hakemler de kalp ve damar rahatsızlıklarının görülme ihtimalinin yüksek olduğunu belirtmektedir (URL 2). Birçok ülkede ulusal futbol ligleri mevsimlere göre başlatılmaktadır. Norveç, İsveç ve Finlandiya profesyonel ligleri kar örtüsünün ortadan kalktığı, yağışların azaldığı ve sıcaklığın arttığı nisan-mayıs aylarında, Türkiye'deki profesyonel ligler genellikle yaz sıcaklığının azalmaya başladığı ağustos ayının ikinci haftası başlamaktadır. Türkiye'de yaz mevsiminde gündüz sıcaklığının fazla hissedildiği Akdeniz, Ege, Güneydoğu Anadolu ve İç Anadolu bölgelerinde müsabakalar ağustos ayında 21:00- 21:45 saatlerinde oynanırken, bu durumun tam tersi olarak sert karasal iklimin hüküm sürdüğü bölgelerde aralık ayında saat 13:30'da oynanan maçlar bulunmaktadır. Profesyonel futbolcular kulüplerle anlaşırken genellikle kulübün bulunduğu bölgeye gelerek ön inceleme yaparlar. Bu kapsamda önemli faktörlerden biriside kulübün yer aldığı coğrafi bölgedeki iklim özellikleridir. Özellikle Avrupalı futbolcular soğuk hava nedeniyle Anadolu'nun iç ve doğu kesimlerinde veya fazla yağış alan bölgelerdeki kulüplerle anlaşma sağlamamaktadır.

Çizelge 1'de 2023-2024 sezonunda Süper Lig takımlarının kadrosunda yer alan yabancı uyruklu oyuncuların ülkelere göre dağılımı gösterilmektedir (Çizelge 1). Türkiye Futbol Federasyonu'nun internet sitesinden derlenen verilere göre, en fazla sayıda Brezilyalı futbolcunun Süper Lig'de mücadele ettiği görülmektedir. Ayrıca Avrupa'dan gelen çoğu

oyuncunun Marmara (59), Akdeniz (39) ve İç Anadolu (24) bölgelerindeki futbol kulüplerinin kadrolarında yer aldıkları tespit edilmiştir.

Çizelge 1. Yabancı Uyruklu Oyuncuların Uyrukları ve Sayısı (2023-2024)

Yabancı Oyuncuların Uyrukları	Futbolu Sayısı
Brezilya	22
Fransa, Senegal	14
Portekiz, Bosna Hersek, Fildişi	11
Nijerya, İtalya	10
Yunanistan	9
Kosova, Sırbistan, Kamerun	8
Hırvatistan, Gana, Polonya	7
Arnavutluk, Romanya, Belçika, İngiltere	6
Cezayir, Danimarka, Hollanda, Kongo	5
Yeşil Burun Adaları, Fas, Almanya, K.Makedonya	4
İran, İsveç, Kolombiya, Özbekistan, Avusturya, Norveç	3
Mali, Angola, Çekya, Azerbaycan, Gine, İsviçre, Tunus, İspanya, Slovenya, İsrail, Mısır, Gambiya, Honduras, Kazakistan, Gabon, Uruguay	2
Bulgaristan, Macaristan, Finlandiya, Zimbabve, Slovakya, Ekvador, Kongo, Haiti, Litvanya, Libya, Gürcistan, Uganda, Guadeloupe, Güney Kore, Jamaika, Çad, Karadağ	1
Toplam Yabancı Futbolcu Sayısı	289

Kaynak: TFF

Coğrafyada genel anlamda sanayi; elde edilen hammaddelerin imalathanelerde çeşitli işlemlerden geçirilerek mamul madde haline dönüştürülüp pazarlanması sürecini ifade etmektedir. Son dönemlerde dünyada futbol endüstrisi kavramı ortaya çıkmış ve kavram üzerinden akademik çalışmalar yayımlanmıştır (Szymanski ve Smith, 1997; Manoli, 2015; Yiapanas, Thrassou ve Vrontis, 2019). Bir futbolcu, futbol okulu olarak adlandırılan imalathanelerde küçük yaşta futbolun tekniği, disiplini ve taktiklerini öğrenmekte ve sonraki süreçte profesyonel futbolcu olarak yurtiçi veya yurt dışındaki kulüplere transfer edilmektedir. Günümüzde endüstri yelpazesinde kendine yer bulan futbol bir iş kolu haline dönüşmüştür. Türkiye’de başta Galatasaray, Fenerbahçe, Beşiktaş, Altınordu vb. olmak üzere birçok kulübün futbol alt yapısı bulunmaktadır. Alt yapıların öncelikli hedefi başarılı futbolcu yetiştirmektir. Alt yapılarda yetiştirilen genç futbolcular kendi kulüpleri haricinde başka kulüplere satılarak, kar elde edilmekte ve kulübün reklamı yapılmaktadır. Ancak altyapı tesislerinde çok sayıda sporcunun yetiştirilmesi ve bunların futbola kazandırılması kulüplerin “futbolcu fabrikası” olarak nitelendirilmesine neden olsa da sanayi coğrafyası için bu ilişkilerden çok futbol için kullanılan malzeme ve spor araçlarının üretilmesi daha önemlidir.

Önceki dönemlerde plastik bir madde olan polyesterden yapılan sporcu kıyafetleri vücutta tahrişlere ve ıslandığında geç kurumasından dolayı çeşitli hastalıklara sebebiyet vermekteydi. Günümüz teknolojisi ile birlikte gelişen sektörde doğal liflerden oluşan (pamuk gibi) su geçirmeyen, teri emen ve nefes alan dayanıklı spor kıyafetleri üretilmektedir. Futbolcuların sahada giydikleri ayakkabılara krampon denilmektedir. Söz konusu bu malzeme kanguru, dana ve suni derilerden yapılmaktadır. Futbolcular, hava durumuna göre giyinmektedir. Futbolcular antrenman ve maçlardan önce hava sıcaklığının düşük olduğu aylarda termal içlik kullanmaktadır. Bu içlikler sıkı ve esnek kumaştan yapılmış son dönemlerde teknolojinin etkisiyle geliştirilmiş ürünlerdir. Geleneksel olarak adlandırılan futbol topları koyun derisi anlamına gelen meşin’den yapılmaktadır. Futbol topları koyun ve suni deri karıştırılarak veya dayanıklı saf koyun derisinden üretilmektedir. Fakat teknolojik atılımlar neticesinden koyun derisinden daha sağlam olan suni deriler keşfedilmiştir. Günümüz futbol maçlarının birçoğu poliüretan olarak isimlendirilen deriden üretilmiş futbol toplarıyla

oylanmaktadır. Bu bağlamda *sanayi coğrafyası* araştırmalarının yöntem ve teknikleri, kullanılarak tesislerin konumu, mekanla olan ilişkisi, futbolcu ve personel sayısı, pazar büyüklüğü, fiyatlar üzerinde etkili olan deri ve kumaşların nereden temin edildiği, hangi coğrafi bölgelerde ne tür sporcu ürünlerinin kullanıldığı vb. özellikler hakkında detaylı çalışmalar üretilebilir.

Futbol müsabakaları taraftarları peşinden sürüklemesi özelliği ile diğer spor branşlardan farklılık göstermektedir. Psikolojik ve sosyal açıdan bakıldığında, taraftarların günlük hayatlarının dışına çıkarak farklı kimliklerle faaliyetlere katıldığı gözlenmektedir. Futbol müsabakaları, özellikle kalabalıkların içinde şahsiyetin kaybolması ve çeşitli dış uyarıcıların etkisiyle farklı olumlu veya olumsuz olayların meydana geldiği bir ortamı oluşturmaktadır (Karagözoğlu ve Ay 1999). Taraftar bir spor kulübüne bağlı olan, evinde/deplasmanda onu destekleyen birey olarak tanımlanmaktadır. Taraftarlar ise aynı takımı destekleyen bireylerin toplamını ifade etmektedir. Taraftarlar genellikle maç günleri belli mekanlarda bir araya geldikten sonra maç saatine doğru stadyuma hareket etmektedirler. Bu grubun içerisinde tutmuş olduğu takıma aşırı derecede bağlanan ve takımın kazanması için her yolu meşru görebilen fanatikler bulunmaktadır. Müsabaka başlangıcı, esnası veya sonrasında ev sahibi/misafir taraftar hatta kendi taraftar grubu arasında bile kavga ve kargaşalar çıkmaktadır. Burada stadyum veya yakın çevresi bir etken olarak alınırca suçun nerede yoğunlaştığı araştırılmalıdır. Taraftarların saldırganlık davranışları, eğitim, yaş, cinsiyet, meslek gibi değişkenler ile ilişki kurulup, suçun işlenmesinde coğrafi mekânın etkisinin araştırılması *suç coğrafyasının* konuları arasında yer almaktadır.

Bugün dünyanın hemen her yerinde oynanan futbol en popüler spor dallarından birisi haline gelmiştir (Murray, 1996). Futbolun popüler hale gelmesinin en önemli nedeni ise ligler ve ulusal/uluslararası turnuvalardır. Dolayısıyla çok sayıda seyirci müsabakaları canlı olarak stadyumlarda izleyebilmek için turnuvaların yapıldığı ülkeye gelmektedir. Bilinen en önemli uluslararası turnuva her dört yılda bir düzenlenen dünya kupasıdır. Bu tip sportif turnuvaların ülkeler adına ekonomik etkileri oldukça fazladır. Turnuvayı düzenleyecek olan ülkede öncelikle müsabakaların oynanacağı stadyum ve çevresine alt ve üst yapı yatırımları yapılmaktadır. Turnuvayı izlemeye gelen taraftarların yanı sıra basın mensupları, teknik personel, organizasyon yetkilileri vb. görevleri olan katılımcılar da bulunmaktadır. Bu bağlamda barınma, ulaşım, iletişim, eğlence, güvenlik, rehberlik, sağlık gibi hizmetlerin kesintisiz bir şekilde çalışması gerekmektedir. Turnuva nedeniyle ülkeye gelecek olan turistlerin harcamaları neticesinde bölge ekonomisine olan etkileri ciddi boyutlara ulaşmaktadır. Feldkeller'e göre ekonomik durgunluğun yaşandığı 2006 yılındaki dünya kupasına ev sahipliği yapan Almanya'ya turnuvaların 12,8 milyar dolarlık bir katkı sağlamış ve gayri safi yurt içi hasılda %0,5 'lik bir artış gözlenmiştir (Feldkeller, 2005). Bahsedilen durum ekonomik coğrafya içerisinde önemli bir yeri olan *turizm coğrafyasının* araştırma konuları kapsamında yer almaktadır.

Futbol kulüpleri takımlarının lige veya turnuvalara hazırlanması bağlamında çeşitli ülke ve bölgelerde kamp dönemi planı hazırlanmaktadır. Özellikle Antalya ili futbol sezonu öncesi, devre arası ve sezon sonrası hazırlık kamplarının odak noktasını oluşturmaktadır. Yurt içi ve yurt dışındaki birçok futbol kulübü hazırlık kampları programlarına Antalya'yı eklemektedir. Antalya ilinin Serik ilçesine bağlı olan Belek mahallesindeki tesisler sezon ortası kampların popüler mekanıdır. Kuzeyinde Toroslar, güneyinde ise Akdeniz'in yer aldığı düzlük alandaki tesislerin tercih edilmesinde yükseltinin az olması, kış aylarında ortalama sıcaklıkların +15 ° C dolayında olması, ulaşım akslarına yakınlık gibi faktörler etkilidir. Bu fiziki koşulları destekleyen yüksek standartlara sahip futbol sahalarının bulunması ve birden fazla takımın aynı hedefle burada bulunması nedeniyle turnuva veya ikili karşılaşmaların düzenlenebilmesi buranın tercih edilmesindeki diğer faktörlerdir Bunun yanı sıra futbol takımları sezon başı kampları için yaz aylarında biraz daha serin bölgeleri tercih etmektedir. Bolu, yeterli alt/üst

yapı hizmetlerine ve modern futbol tesislerine sahip olması ve büyükşehirlere yakınlığı nedeniyle çok sayıda futbol takımının kamp yaptığı il olarak göze çarpmaktadır. Kamp yapılabilen tesisler ortalama 700 metre yükseklikte Bolu ovası üzerinde yer almaktadır. Bolu ovası kuzeyinde Bolu ve güneyinde Köroğlu dağları ile çevrelenmiştir. 2011 yılında Düzce ilinin Kaynaşlı ilçesi idari sınırları içerisinde Fenerbahçe Spor Kulübünün mülkü olan modern bir spor tesisi hizmete açılmıştır. Elmacık dağının 1300 metre yüksekliğinde inşa edilmiş tesisin en önemli sorunu meteorolojik bir olay olan sisin yoğun şekilde görülmesidir. Sis hava kütlelerinin su yüzeyinde hızlı bir şekilde buharlaşmasıyla oluşmaktadır. Yüksek rakımlı bölgelerde bulunan gölet gibi hidrografik unsurlar yoğun sisin oluşmasına sebebiyet verirken, görüş mesafesinin azalmasından doğabilecek çarpışma, sakatlık ve yaralanmalara da neden olmaktadır. Jeomorfolojik yapı içerisinde futbol tesislerinin genellikle yükseltisi düşük plato, ova ve vadiler de kurulduğu görülmektedir. Ancak dünyada fiziki açıdan şartları zorlayan stadyumlarda bulunmaktadır. Bunların en önemlisi Bolivya'da 3.637 metre yükseklikte inşa edilmiş Estadio Hernando Siles stadyumudur. Stadyum Cordillera Real dağ silsilesinin üzerine kurulmuş olan La Paz şehrinin orta kesiminde yer almaktadır. Futbolcu sağlığı adına oldukça olumsuz etkileri bulunan stadyum, ev sahibi Bolivya takımı için oldukça avantajlı hale gelmektedir. 2018 yılında Estadio Hernando Siles stadyumunda oynanan Bolivya-Brezilya müsabakası sonucunda, Brezilyalı futbolculara oksijen desteği almak zorunda kalmışlardır (Foto 2). Bahsedilen durumlarda görüldüğü üzere stadyum ve tesislerin jeomorfolojik yapılar üzerinde inşa edildiği ve insan-doğal ortam etkileşimi kapsamında **uygulamalı jeomorfoloji** ile yakından ilişkilidir.

Foto 2. La Paz Şehri ve Estadio Hernando Siles Stadyumu

Futbola yüklenen anlam her bölge, yöre ve kesimde farklılık göstermektedir. Türkiye genelinde veya bölgesel olarak düzenlenen çeşitli futbol turnuvaları ilgi görmektedir. Futbol müsabakaları bir coğrafi ortamın üzerinde gelişmektedir. Futbol için bahsedilen bu coğrafi ortam stadyumlardır. Arazi koşullarının elverişli olduğu sahalara uygun şekillerde (dikdörtgen, at nalı, kare, oval vb.) stadyumlar yapılmaktadır. Stadyumların tasarlanması, adlandırılması ve kullanım amaçlarında kültürel farklılıklar ve değerler büyük rol oynamaktadır. Bu kapsamda Karabük Üniversitesi yerleşkesindeki Ay Yıldız Stadyumu, Türklerin önemli değeri olan Türk bayrağından esinlenerek inşa edilmiş ve adlandırılmıştır (Fotoğraf 3). Spor tesisleri, görece büyük alan kaplayan ve uzun kullanım ömrüne sahip olması beklenen tesislerdir. Bu nedenle bu tesislerin yapımında mimari özelliklerinin yanında jeolojik ve jeomorfolojik özelliklerin detaylı olarak bilinmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir. Killi bir zemin üzerinde ve eğimli

arazide inşa edilmiş olan stadyum, meydana gelen bir heyelan sonrasında Araç Çayı vadisine doğru kaymaya başlamıştır. Bu planlanan tesislerin sürdürülebilirliğinin sağlanması için arazinin jeolojik özelliklerinin neden detaylı olarak incelenmesi gerektiğini de yansıtmaktadır.

Foto 3. Karabük Üniversitesi Yerleşkesindeki Ay Yıldız Stadyumu ve Heyelan Alanı (Kırmızı Alan)

Kaynak: Google Earth

Dünyanın belli noktalarında kapanan maden ocaklarında veya maden ocaklarının yakınındaki kullanılmayan kayalık alanlarda stadyumlar inşa edilmektedir. Küresel çapta bu durumun en önemli örneğini Portekiz’de yer alan Braga Belediye Stadyumu (Braga Municipal Stadium) oluşturmaktadır (Foto 4). İnşaatta kullanılmak üzere taş ve benzeri minerallerin çıkarıldığı Monte Castro taş ocağının arazisine yapılan stadyum halk arasında “maden stadyumu” olarak adlandırılmaktadır. Kireçtaşlarından oluşan arazi yüzey madeni şeklinde işletilmiştir. Çalışma esnasında ortaya çıkan ses, patlama (titreşim) ve toz bulutu sebebiyle madenin yakın çevresi fazla nüfuslanmamıştır. Ocak kapatıldıktan sonra jeoloji-jeomorfoloji ve coğrafya ilişkisi kapsamında tekrardan düzenlenen terk edilmiş arazi, stadyumun inşasıyla birlikte futbol fonksiyonu kazandırılarak canlandırılmış ve yakın çevresinde yerleşmeler kurulmaya başlamıştır (URL 3).

Foto 4. Braga Belediye Stadyumu (Braga Municipal Stadium)

Son derece popüler olan futbol geniş halk kitlelerine hitap edebilmektedir. Bu durum uluslararası ilişkiler üzerinde de etkili olmaktadır (Erdoğan, 2008). Türkiye ile Ermenistan arasında diplomatik ilişkilerin yeniden inşa edilmesi kapsamında futbol bir araç olarak kullanılmıştır. 6 Eylül 2008’de Türkiye-Ermenistan arasında oynanan Dünya Kupası eleme maçına Ermenistan Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan’ın daveti üzerine Abdullah Gül Erivan’a

gitmiş ve 14 Ekim 2009'da ise maçın rövanşının yapılacağı Bursa'ya Sarkisyan da davet edilmiştir. Bu durum kamuoyunda "futbol diplomasisi" olarak adlandırılmıştır (URL 4). Aynı şekilde futbol var olan ilişkilerin ve toplumsal düzenin bozulması aşamasında da kendini göstermektedir. 1970'te düzenlenen Dünya Kupası elemelerinde karşılaşan El Salvador ve Honduras arasındaki üçüncü maç sonrasında çıkan olaylar iki komşu ülkenin savaşmasına sebep olmuştur. İki ülke yaklaşık dört gün savaşmıştır. Savaş araya giren Amerika Devletleri Örgütü'nün müdahalesiyle son bulmuştur (URL 5). Görüldüğü üzere futbol bütünüyle coğrafi ortamın üzerinde gelişen siyasete ve politikaya yön veren bir olgudur. Bu bağlamda olayların meydana geldiği mekânı, geliş nedenlerini, küresel veya bölgesel ölçekte yarattığı etkileri vb. olayları coğrafyanın temel ilkelerine bağlı olarak inceleyen **siyasi coğrafyanın** araştırma alanları içerisinde yer almaktadır.

İnsanla doğal ortam arasındaki ilişkiyi inceleyen coğrafya gelişen teknolojinin yöntem ve tekniklerini kullanmaktadır. Günümüzde coğrafyanın en önemli kollarından biri de Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS)'dir. CBS mekânda üretilen verilerin entegre halinde depolayan ve çıktısı harita olan sistemler bütünüdür. Coğrafi Bilgi Sistemleri betimleme ve görselleştirme aracı olarak kullanılmasının yanı sıra uygunluk analizlerinin de yapılabildiği programdır. Güçlü veri koruma ve karşılaştırma özelliği ile uzmanlar tarafından belirlenen parametrelere göre stadyumların, spor tesislerinin vb. alanların kurulması ve sürdürülebilirliği önemli derecede ölçülebilmektedir. Türkiye'de özellikle stadyumların inşasında arazinin doğal ve beşerî özellikleri Coğrafi Bilgi Sistemi ortamında tespit edilip, saklanıp güncellenebilmektedir. Türkiye'nin ilk ekolojik stadyumu olan Sivas 4 Eylül Stadyumu, bakı özelliğinin göz önünde bulundurulmamasından dolayı yarısı yaz yarısı kış mevsimini yaşamaktadır. Bu nedenle söz konusu problemlerin önlenmesi açısından coğrafya ile yakın ilişkisi bulunan **Coğrafi Bilgi Sistemleri**'nden uygunluk analizinin yapılması gerekmektedir. Ayrıca CBS ile coğrafi bölgelere göre futbol kulüpleri, amatör ve profesyonel futbolcu, hakem, stadyum ve tesislerin sayıları saptanarak haritalandırılabilir.

Foto 5. Sivas 4 Eylül Stadyumundan Bir Görünüm

4. Sonuç ve Değerlendirme

Futbol, coğrafi mekân üzerinde gerçekleşen ve doğrudan coğrafyanın bazı alt dallarıyla ilgili olan bir spor dalı olarak dikkat çekmektedir. Coğrafya, insan-doğal ortam etkileşimi kapsamında yer alan her hususu kendi konu edinen bilimdir. Bu duruma paralel olarak düşünüldüğünde spor coğrafyası kapsamında değerlendirilen futbolun coğrafyanın çalışma alanları içerisinde yer aldığı görülmektedir. Futbol ve kapsamı adına coğrafyacıların yaptıkları çalışmalar oldukça kısıtlıdır. Coğrafyacılar tarafından birçok bölge ve ülkenin kapsamlı tarım, nüfus, yerleşme vb. birçok haritası üretilmektedir. İçerik olarak oldukça zengin yöntem ve

teknikleri bulunan coğrafyanın spor coğrafyası kapsamında yapılan çalışmaları kıymetsiz görülmektedir. Birçok Avrupa ülkesinde planlama coğrafyası bağlamında bölgelerin sporcu haritaları üretilmektedir. Buna göre daha hedef ve çözüm odaklı projeler elde edilmektedir. Lakin Türkiye'nin spor coğrafya kapsamın yer alan bir futbolcu haritası bulunmamaktadır. Türkiye Futbol Federasyonu ile birlikte eşgüdümlü hareket edilerek illere göre profesyonel /amatör futbol kulüpleri, futbolcu, hakem ve stadyum sayılarının verileri elde edilmelidir. En temel anlamda illere göre ayrılan futbolcu sayıları mekânsal analiz programı Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) ile yoğunluk haritası oluşturulduğunda "Türkiye'nin Futbolcu Haritası" ortaya çıkacaktır. Daha sonraki süreçlerde araştırmancının kapsam ve sınırına göre çalışmalar detaylandırılarak yapılacak olan planlamalara da etki edebilmektedir. Coğrafyacılara tarafından unutulmaya yüz tutan sosyal coğrafyanın alt dalı olan spor coğrafyası kapsamındaki çalışmaların artırılması gerekmektedir.

Kaynakça

- Aktütün, İ.(2005). "Oyundan Siyasete: Türkiye'de Futbolun Doğuşu", İktisat Dergisi, Sayı: 463.
- Arıpınar, E. (1992). Türk Futbol Tarihi, Türkiye Futbol Federasyonu Yayınları.
- Atabeyoğlu, C. (2002). "Türkiye'de Futbolun Tarihi", Toplumsal Tarih Dergisi, Sayı: 6.
- Avcı, S. (2007). Spor Coğrafyası-Kavramlar Yöntemler ve Türkiye'nin Spor Coğrafyası. *İstanbul: Çantay*.
- Avcı, S. (2010). İstanbul Örneğinde Şehirçi Arazi Kullanımı ve Stadyumlar: Bir spor coğrafyası çalışması. *Türk Coğrafya Dergisi*, (54), 15-30.
- Babacan, D. (1993). Futbol ve Hakem, T.F.F.Eğitim Yayınları, Ankara.
- Erdoğan, İ. (2008). Futbol ve Futbolu İnceleme Üzerine. *İletişim kuram ve araştırma dergisi*, 26(2), 1-58.
- Feldkeller, K. (2005). The World Cup, German Money- Maker.
- Gaffney, C., & Mascarenhas, G. (2021). The soccer stadium as a disciplinary space. *Esporte e sociedade*, (01).
- Gerhardt, W., (2012). The Colourful History of A Fascinating Game, Germany.
- Goldblatt, D. (2008). The Ball is Round: A Global History of Soccer, *NewYork: Riverhead Trade*.
- Gökmen, Ö. (2022). Spor Coğrafyası Bağlamında Futbol, *IV. Uluslararası Coğrafya Eğitimi Kongresi*.
- Güneş, İ.(2010). Futbol Ekonomisi, Karahan Yayınları.
- İnal, A. N. (2004). Futbol'da eğitim öğretim. *Nobel Yayın Dağıtım*, 2, 15.
- Kadioğlu, Y. ve Acar D. Ekstrem Hava Olayları ve Futbol. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (32), 367-379.
- Kahraman, A. (1995). Osmanlı Devletinde Spor, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Karagözoğlu, C., ve Ay, S. M. (1999). Futbol seyircisinde saldırganlık eğilimleri, (İstanbul örneği). *Hacettepe Üniversitesi Futbol Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 6(3), 27-31.
- Kennell, Nigel M. (1995). The Gymnasium of Virtue: Education & Culture in Ancient Sparta (İngilizce). University of North Carolina Press.
- Manoli, A. E. (2015). Promoting corporate social responsibility in the football industry. *Journal of Promotion Management*, 21(3), 335-350.
- Murray, B. (1996). The Word's Game: A History of Soccer, Urbana, University of Illinois Press
- Özçağlar, A. (2019). "Coğrafyaya Giriş", Özer Matbaa.

Szymanski, S., & Smith, R. (1997). The English football industry: profit, performance and industrial structure. *International review of applied economics*, 11(1), 135-153.

Taşkın, H. “Profesyonel Futbolcularda Teknik Parametrelerin Tespiti ve Liglere Göre Değerlendirilmesi”, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2005.ss.4-5. (Yayınlanmış Doktora Tezi).

Wach, E. (2013). Learning about qualitative document analysis.

Wahl, A., ve İleri, C. (2005). *Ayaktopu: futbolun öyküsü*. Yapı Kredi Yayınları.

Yıldırım, Yavuz (2008). “Demirsporlar Geleneğinin Lokomotif: Adana Demirspor”. *İletişim*. 26: 485-494.

Yiapanas, G., Thrassou, A., ve Vrontis, D. (2023). The contemporary football industry: a value-based analysis of social, business structural and organisational stakeholders. *Accounting, Auditing & Accountability Journal Vol. 37 No. 2, 2024 pp. 552-585*

Yin, R. K. (1994). *Case study research: Design and methods*. Thousand Oaks: Sage.

İnternet Kaynakları

URL 1. <https://www.fifa.com/about-fifa> (E.T. 09.06.2022).

URL 2. <https://www.hasangungor.com/2021/02/02/futbol-ve-sicak-hava/>

URL 3. <https://www.arkitektuel.com/braga-belediye-stadyumu/>

URL 4. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2009/10/091015_newarmenia (E.T 08.08.2022).

URL 5. <https://artsandculture.google.com/entity/m0ft23?hl=tr>